

Bahtinista on moneksi

XII kansainvälinen Bahtin-kongressi Jyväskylässä kesällä 2005.

Kahdestoista kansainvälinen Bahtin-kongressi järjestettiin viime heinäkuussa 18. – 22. päivänä Jyväskylässä. Osanottajia oli ympäri maailmaa, kaikki Bahtinista, Bahtinin käsitteiden soveltamisesta ja Bahtinin piirin ajattelusta kiinnostuneita eri alojen tutkijoita. Esitelmien ja työryhmäpapereiden aiheet olivatkin varsin monipuolisia. Puhuttiin Bahtinin piirin teosten synnystä ja historiasta, Bahtinin ajattelun konteksteista niin Bahtinin elin-aikana kuin tämän hetken tutkimuksessa, Bahtinin vaikutuksesta estetiikkaan, filosofiaan, kirjallisuudentutkimukseen sekä humanistisiin ja yhteiskuntatieteisiin yleisemmin.

Suomalaisittain mielenkiintoinen oli neljän eri puolilta maailmaa lähtöisin olevan kirjallisuudentutkijan Bahtinin käsitteisiin perustuva tulkinta Bo Carpelanin teoksesta *Urwind*. He olivat tulkinneet Carpelanin teosta toisistaan – ja ajoittain tuntui, että myös suomalaisesta kontekstista – tietämättä. Välillä vaikutti siltä, että tulkitsijat puhuivat neljästä eri teoksesta. Se ei kuitenkaan ollut negatiivista. Päinvastoin. Se osoitti, kuinka moneen suuntaan nekin tulkinnat, jotka pitäytyvät yhteen teoreetikoon, voivat liikkua.

Urwindin tulkintojen paneelissa tuli esille joitakin niistä ongelmista, joita tämänhetkiseen Bahtiniin pohjautuvaan tutkimukseen liittyy kirjallisuudentutkimuksen alalla. Paneelin amerikkalainen puheenjohtaja Brian Kennedy totesi, että tämän päivän kirjallisuudentutkimuksessa Bahtin näyttää paradoksisesti olevan läsnä kaikkialla eikä oikeastaan missään. Tällä hän viittasi siihen, että erityisesti sellaiset Bahtinin käsitteet kuin karnevaali ja dialogismi kuljeskelevat tutkimuksessa ikään kuin kaikki tietäisivät, mitä ne tarkoittavat. Tässä mielessä Bahtin on kaikkialla. Kuitenkin sellaisen tutkimuksen osuus, jossa olisi todella paneuduttu Bahtinin (piirin) kirjoituksiin, on vähentynyt radikaalisti kirjallisuudentutkimuksessa sitten Bahtin-boomin päivien.

Kirjallisuudentutkijan kannalta kongressi oli antoisa siinä mielessä, että useat kansainvälisesti tunnetut Bahtin-tutkijat toivat esitelmissään esiin Bahtin-tutkimuksen nykytilanteen. Kongressissa esiintyivät monet suomalaisillekin ainakin niminä tutut Bahtin-tutkijat, kuten Caryl Emerson, Ken Hirschkop, Peter Hitchcock, Galin Tihanov, Sergei Bocharov ja David Shepherd. Suomen Akatemian rahoittama tutkimusryhmämme ”Tekijän paluu” oli lukenut tiiviisti koko viime kevään Bahtinin kirjoituksia nimenomaan tekijyys-käsitysten valossa, ja meille tarjoutuikin kongressin aikana tilaisuus keskustella Sheffieldin yliopiston professorin David Shepherdin kanssa Bahtin-tutkimuksen nykytilanteesta.

Sheffieldin yliopistossa toimii Bahtin-

taviivat.

K: Näyttää siltä, että tutkijoiden kesken vallitsee melkoinen erimielisyys siitä, onko Bahtinia syytä “soveltaa”. Täällä Jyväskylässä nähtiin mielenkiintoinen esimerkki Bahtinin soveltamisesta, kun neljä tutkijaa tulkitsi Bo Carpelanin romaania. Tosin tämänkin osuuden lopuksi puheenjohtajana toiminut Peter Hitchcock korosti soveltamisen ongelmallisuutta. Hitchcockin mukaan on tärkeämpää miettiä Bahtinin sovellettavuuden rajoja kuin tuottaa uusia luentoja, joissa Bahtinin käsitteitä käytetään kyseenalaistamatta. Mitä mieltä olet tästä?

V: Olen ollut hyvin tiukasti sitä mieltä, että Bahtinin käsitteitä ei pitäisi “soveltaa” ennen kuin hänen ajatuksensa on saatu kokonaan selvitettyksi. Mutta toisaalta, miksi näiden yhteyksien selvittäminen sitten olisi merkityksellistä? Jotta saataisiin Bahtin siististi laatikkoon? Nyt olen jo valmis myöntämään, että sovelluksilla on arvonsa Bahtinin käsitteiden testaamisessa. Mutta kyllä eksegetiikkaakin on tärkeää, jotta käsitteet täsmentyisivät.

K: Tämänkesäisen kongressin perusteella meistä on näyttänyt myös siltä, että venäläiset tutkijat ovat asenteeltaan huomattavasti kriittisempiä Bahtinin soveltamista kohtaan kuin läntiset tutkijat. Näetkö tällaista rajanvetoa, ja onko venäläisten Bahtin jotenkin erilainen kuin läntisten tutkijoiden?

V: Manchesterin kongressi vuonna 1991, jota olin itse järjestämässä, oli ensimmäinen, jossa myös venäläiset tutkijat

olivat mukana. Kielivaikeuksien vuoksi kongressissa oli jonkin verran hankaluuksia, mutta myös siksi, että venäläisten tutkijoiden intressit erosivat paljon länsimaalaisten intresseistä. Kamalaa rakentaa tällaista binaarisuutta “länsi” - “Venäjä”! Jonkinlainen rajalinja on edelleen olemassa, mutta kyllä linja kulkee nyt myös yli kielirajojen. Ehkä ero kulkee nykyisin aatehistorioitsijoiden ja soveltajien välillä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että useimmat venäläiset kuuluvat aatehistorialliseen linjaan, kun taas “länsi” on jakautunut aatehistoriaan ja soveltajiin. On totta, että Bahtin-tutkimus on aina ollut hie-man lokeroitunutta.

Se, että läntiset tutkijat ovat innokkaampia soveltamaan Bahtinia, liittyy varmasti myös siihen, miten Bahtin tuli läntisten tutkijoiden tietoisuuteen ja siihen, miten Bahtin omaksuttiin. *Rablais*-kirja ilmestyi ranskaksi 1960-luvulla, englanniksi 1968, *The Dialogic Imagination* vuonna 1981. Näistä alkoi buumi, joka liittyi kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kovan teorian (high theory) vaiheeseen. Tämä vaihe sai Bahtinin näyttämään joltakin, joka voisi sekoittaa korttipakkaa ja tarjota jonkinlaisen välittäjän aseman. Käännökset edesauttoivat tuota vaikutelmaa. Jos ajatteleme esimerkiksi *The Dialogic Imagination* -teoksen nimeä, siinä ei ole mitään järkeä venäjäksi. Se on amerikkalainen otsikko amerikkalaiselle lukijakunnalle.

K: Toisaalta on näkyvässä, että loputtoman soveltamisen seurauksena jotkin Bahtinin käsitteet (esimerkiksi dialogi-

olemme roikkuneet mukana pitkään, pitäisi rohkaista uusia tulokkaita löytämään oma Bahtininsa. Ja usein tämä merkitsee “de-kontekstualisointia.”

K: Mitä mieltä olet tutkimuksesta, jonka juuret ovat alkujaan Bahtinissa, mutta joka kulkee toiseen suuntaan? Ajatteleme nyt esimerkiksi Bahtiniin pohjautuvaa feminististä tutkimusta. Voisiko ajatella, että Bahtinin käsitteet voisivat synnyttää kokonaan uudenlaisia kysymyksenasetteluja? Tällaisessa tapauksessahan ei oikeastaan ole kysymys soveltamisesta.

V: Niin, Bahtinin käsitteet ovat silloin ikään kuin stimulantteja, jotka ohjaavat toisiin kysymyksiin. Bahtin toimii katalysaattorina ja metodologisen inspiraation antajana. Hän tekee mahdolliseksi jotakin, mikä muuten ei kenties olisi ollut mahdollista. Mitä feminismiin tulee, muistan venäläisten ja muiden väliset kiistat 1990-luvulta tässä asiassa. Vuoden 1991 kongressin papereissa oli viittauksia “noihin hirveisiin feministeihin”, jotka käyttivät Bahtinia “väärin”, koska Bahtin ei koskaan puhunut mitään feminismistä. Tämä liittyy Bahtinin kontekstualisoinnin korostamisen vaarapuoliin. Jos kiinnostuu asioista, joita Bahtin ei maininnut tai sanoista, joita hän ei käyttänyt, on vaarana, että saa helposti erittäin kriittistä palautetta: Bahtin ei sanonut noin tai ei tarkoittanut tuota. Tämä on nähdäkseni väärää logiikkaa.

K: Meissä on herättänyt hämmennystä Bahtinin tapa käyttää käsitteitä. Hän saattaa antaa niille ristiriitaisia määritelmiä tai käyttää niitä epämääräisesti. Tä-

mäkin lienee omiaan synnyttämään kiistoja hänen käsitteistään. Miten suhtaudut tähän?

V: Vaikea kysymys. Tässä yhteydessä pitäisi ottaa kontekstualisointi huomioon. On ongelmallista sulauttaa kaikki Bahtinin tekstit yhteen vaikkapa “Kirjailija ja sankari”-tekstin perusteella tai *Dialogic Imagination* -teoksen esseiden perusteella, vaikka ne juontuisivatkin samalta teoreettiselta pohjalta. Minä muutan näkemyksiäni hyvinkin lyhyen ajan sisällä. Tekstien sekoittaminen tyyliin ’hitunen puhelajeista, hitunen Dialogic Imaginationista’ on erittäin ongelmallista kontekstuaalisuuden vuoksi. Moni venäläinen tutkimus Neuvostoajoilta teki tällaista yhdistelyä.

Miten Bahtin itse toimi, siitä on vaikea sanoa mitään. Täytyy muistaa, että moni hänen teksteistään jäi julkaisematta, esimerkiksi fenomenologiset tekstit. Joidenkin tekstien kielenkäyttöä muutettiin sopimaan muihin teksteihin, niitä ’sosiologisoitiin’. Vaikka Bahtin ei saanut kaikkia tekstejään julkaistua, hän ei kuitenkaan ollut mikään vastustava, dissidentti-tyyppinen tutkija, joka ei halukaan tulla julkaistuksi. Bahtin ei kirjoittanut pöytälaatikkoaan varten, hän halusi julkaista. Hänen uraansa voi tarkastella tämän projektiona: hän päätti kirjoittaa tästäjätystä asiasta, jotta tulisi julkaistuksi, ja jotta hän voisi saada hyvän akateemisen viran. Esimerkiksi romaania koskevat esseet ovat suurelta osin hänen vastauksensa siihen keskusteluun, jota käytiin Neuvostoliitossa 1940-luvulla, eivätkä niinkään hänen yksinäisen, post-

näjällä samassa suhteessa kuin lännessä. Se ei olisi eettistä. Kyse on etiikasta eikä etiketistä, joka on etiikan trivialisointia. Täytyy olla hienovarainen. Tekijän kuoleman juhliminen olisi absurdia tässä yhteydessä.

Keskustelemassa David Shepherdin lisäksi:

Viola Parente-Čapková

Elsi Hyttinen

Kaisa Kurikka

Milla Peltonen

Veli-Matti Pynttari

Lea Rojola

Onko pervouttamisella mitään rajaa?

Pervot puheet: teorian ja aktivismin risteymiä. Turun 5. valtakunnallinen lesbo-, homo- ja queer-tutkimusseminaari. Åbo Akademi 21.–23.10.2005

Kirjallisuuden- ja taiteentutkijoita aina kiinnostava Turun valtakunnallinen lesbo-, homo- ja queer-tutkimusseminaari järjestettiin tänä vuonna Åbo Akademiassa. Teemana oli teorian ja aktivismin kohtaaminen. Seminaari, joka koostui niin ulkomaisista kuin kotimaisista luennoitsijavieraista, työryhmistä ja paneelikeskustelusta, osui ajan hermoon. Onhan koko syksyn Suomessa jännitetty ja kauhisteltu Ruotsissa alkanutta poliittista, median inspiroimaa, konservatiivista takaiskua. Feministisen puolueen (FI) ympärille kietoutuneen näytelmän näkyvimmäksi kohteeksi on joutunut Pohjolan tunnetuin queer-teoreetikko ja aktivisti, suomalaissyntyinen teatterintutkija ja Tukholman yliopiston professori Tiina Rosenberg. Ruotsin tilanne puhutti luonnollisesti seminaariväkeä; suomalaisen ja ruotsalaisen julkisuuden ja julkisen keskustelun eroja pohdiskeltiin useaan otteeseen.

Kirjallisuudentutkijalle Pervot puheet avasi erityisesti uusia näkökulmia tekstuaalisuuden ja queeriyden suhteen. Pervous ei ilmene pelkästään kirjallisesti, vaan tekstuaaliseksi queeriksi näyttää